
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

---

29. STERIJA JÁTEKOK

SZÁMVETÉS A SZÁMVETÉSÉRŐL

GEROLD LÁSZLÓ

Csendesebb vizeken fogunk hajózni, jósolták a 29. Sterija Játékokat megelőző kommentárok. S igazuk volt. Botrányok ezúttal valóban nem voltak. S ez jó is, mert az utóbbi néhány év magasra csapó hullámveréseit rendre mellékes dolgok, nem a művészet, hanem a művészettel történő visszaélések idézték elő. Nem mintha a politikai színház — melynek cégére alatt sok minden történt, aminek nem sok köze volt a művészethez — mint olyan eleve elfogadhatatlan, netán káros tendenciát jelentene. Inkább arról van szó, hogy a politikai színháznak nálunk a közelmúltban feltűnő változatai lényegében a politikai publicisztika szintjén szólahtak meg. Erőszakosan, otrombán, volakodóan léptek fel, s a kiváltott reagálások is csak hasonlóak lehettek. Nem lehetett elvárni, hogy az elemzések az előadások művészi eszközeit vizsgálják, amikor a megformálás módja nem volt lényeges vagy legalábbis nem volt a politikummal egyenrangú momentum a produkciók készítői számára. Pedig hány felesleges elmérgesedett vitától, betiltástól kímélhetjük volna meg magunkat, ha elsődlegesen az előadások művészi színvonalával, megvalósítási formáival foglalkoztunk volna, alkotók is, közönség is, politikusok is. Kiderült volna, hogy ami művészileg értéktelen az más vonatkozásban is könnyen, nagy szavak, hatalmi beavatkozás nélkül, elmarasztalható lett volna. Ami viszont művészi tettként figyelmet érdemel, azzal vitázni is érdemes. Feltéve, ha rendelkezünk olyan alapokkal, amelyekről vitázni tudunk. Színház esetében: ha ismerjük a művészeti ág formanyelvét, értjük eszközeit, kódjait.)

Jó, hogy jelentkezett a politikai színház tendenciája, de az irányvétel már kevésbé mondható lelkesítőnek, mivel politikán szinte kizárólag eszmei tartalmakat, ideológiát (nemegyszer elferdült eszmeiséget, sőt nacionalizmust) értettek, s nem a közéleti társadalmi jelenségeket. Sajátos, hogy az újabb jugoszláv dramaturgiában milyen sok a tézisdráma, a magas politikát célzó mű, s alig találunk olyan darabokat, amelyek a pro-

vinciális viszonyok, életforma, életmód, az önzés, a butaság, a karrierizmus, az emberi viszonyok félrecsúszása, az álkultúra, a gazdasági jelenségek, főleg visszasságok, a hatalmi apparátusba tartozók visszaéléseinek, a különféle hatalmaskodásoknak — a mindennapi élet megannyi formájának ostorozására vállalkoznának egy adott társadalmi, történelmi — ha akarjuk — politikai pillanatban.

Ilyen vonatkozásban az idei Sterija Játékok sem hozott változást. Igaz, nem kerültek fesztiválközelbe a teli torokkal ideologizáló művek és előadások, még ha be is nevezték őket, de elmaradtak a társadalmi drámák is, amelyek a mindennapok jelenségeire reagáltak, nem filozófiai bölcselemek párlataiként, hanem emberi sorsok, helyzetek bemutatásával. Önmagában a politizálás egyetlen művét sem tesz jelentőssé, ha hiányzik mellőle azok a mozzanatok — elsősorban a pszichológiai alapozás —, amelyek a jól megválasztott szituációkat emberileg hitelesítik.

Ha már ilyen messzire elkalandoztunk egyetlen fesztivál néhány előadása kapcsán, arról sem szabad megfeledkezni, hogy színházi gyakorlatunkban a szükségesnél kevesebb előadás van, készül, amelyeket például klasszikus vagy félklasszikus mű aktualizáló szándéka igazol. Vagyis: a színpadra állításokból hiányzik, nem érződik kellőképpen a vállalkozás célja, kivált nem az időszerű közlés szándéka. Nem csoda, ha a drámaírók is vagy az ideologizálás felhőibe kapaszkodnak vagy tézisekre épülő parabolák útját választják.

Sem tematika, sem pedig feldolgozás tekintetében nem mutatkozik változás, állítható annak alapján, amit a 29. Sterija Játékokon láttunk. S nemcsak azért, mert a hét versenyelőadás közül mindössze három készült mai mű alapján (ezekhez hozzászámíthatnánk Gojko Nikoliš memoár-adaptációja is, lévén, hogy az emlékirat megjelenése újabb keletű, de a klasszikus és mai művek arányán lényegesen ez sem módosítana, s különben sem napjainkról, hanem harminc-negyven évvel ezelőtti történelmi eseményekről szólnak az emlékezés színpadra vitt részletei), sokkal inkább mert a három új drámai szöveg közül sem mindegyik egyértelműen jelenidejű. Az egyik — Goran Sztefanovszki: *Dupla fenék* — a drámai parabolák időn kívüli kategóriájába tartozik. A másik — Tone Partljič: *Apám, a szocialista kulák* — annak ellenére, hogy a Történelmet a kisemberek mindennapjain keresztül ábrázolja s nem a tézisek általánosságával szól, nem sorolható a mai közéleti művek közé, mivel cselekményének ideje a háború utáni három esztendő (1945—1948). És csak a harmadik mű — Dušan Kovačević: *A balkáni kém* — tekinthető teljes értékű mai drámának.

Hétfő — egy!

Elszomorító aránytalanság az új jugoszláv dráma országos fesztiválján. S ennek enyhítésére az sem hozható fel, hogy a klasszikusokat is lehet jelenidejű művekként színpadra fogalmazni. Egyfelől mert a három ré-

gebbsi keletű alkotás — Ivo Vojnović: *Dubrovniki trilógia*, Janko Polić Kamov: *Anyasziv* és Miroslav Krleža: *Glembay Ltd.* — megjelenítésében olyan általánosságokon kívül, mint hogy mindhárom előadás szereplői a senki földjén, teljes bizonytalanságban, egzisztenciális szakadék szélén élnek, nem fedezhetők fel egyéb aktualizáló törekvések. Másfelől viszont, mert Dušan Kovačević vígjátéka mellett az újabb művek is csak távolról dialogizálnak a jelennel. (Nem lehet tehát véletlen, vagy a közönség vígjáték utáni vágyával magyarázni, hogy *A balkáni kém* az ország színházainak majdnem a felében műsoron van, s hogy a Sterija Játékokra is hat megjelenítését nevezték be!;

Megkerülhetetlen a kérdés: vajon a *fesztiváli* műsor hű tükr-e az országos állapotoknak? Aligha, mivel mind a teljes, mind pedig szelektált lista szerint az arány három és fél az egyhez az új művek javára. Az továbbra is nyílt kérdés marad, hogy tematika és feldolgozás tekintetében az újabb drámák között más-e az arány, mint amit a fesztivál repertója mutat. Ennek kiderítésére biztonsággal nem mernék vállalkozni, de úgy tetszik némileg kedvezőbb. Mivel magyarázható akkor a műsoron belüli kétségbeejtő aránytalanság?

Ha nem tévedek, a *koncepcióval*.

A Sterija Játékok műsorát évről évre különféle koncepciók szerint állítják össze a szelektorok. Közben mintha megfeledeznének a legfontosabbról: ez az országos fesztivál elsősorban az új hazai drámák seregszemléje. Tény, hogy új dráma gyenge előadásának nincs helye a szemlén, jóllehet előbb iktatható műsorba, mint egy klasszikus mű ugyancsak gyenge előadása (az idén: az *Anyasziv* dubrovniki megjelenítése!), de — szerintem — kevésbé elfogadható műsorszerkesztési elv, hogy valós vagy vélt jegyek szerint választják ki és állítják sorba az előadásokat. Kétségtelen, hogy néha ilyesmi is elképzelhető, ám sokkal valószínűbb, mert a sokévi gyakorlat igazolja, hogy inkább rögeszme, mint realitás olyan koncepció kijelölése és választása, melynek nyomtávjára hat-nyolc előadás minden nehézség nélkül ráállítható.

Az ideai műsorkoncepció erőltetése különösképpen szembeűnő. A szelektor, Dževad Karahasan hét előadása látszólag logikus sorrendben követi egymást. Ez a sorrend azonban mégiscsak az időrendiség elvén alapszik, s nem mélyebb koncepciót mutató szempont(ok)on. Leleplező tény, hogy Dževad Karahasan a hét előadást két tömbbe rendezte. Az egyik a posztavangard manierizmus, a másik pedig a politikai színház megjelenést kapta. Csakhogy az első tiszta formanyelvi, a második viszont tartalmi, eszmei sajátosságokat mutat. Nem hiszem, hogy lehet a műsor egyik felét formai, másik felét pedig tartalmi jegyek szerinti blokkba szervezni. (És felesleges is!) Megtörik a vonal, és a fesztivál felétől egy másik vonal indul! Nem a mindenáron történő koncepcióhoz való ragaszkodás téves irányvételére utal ez is? Kötve hiszem, hogy akkor lesz jó,

színvonalas, érdekes az országos színházi fesztivál, ha műsora egy vagy két elv szerint alakul.

Mikor történik meg, hogy a Sterija Játékok előadásait koncepcióktól függetlenül válogatják a szelektorok, csupán arra ügyelve, hogy drámaként vagy megjelenítéseként figyelmet érdemlő produkciók kerüljenek a fesztiváli közönség elé?

A fesztiváli műsort és az előadásokat szemlélve sajátos, figyelmet ébresztő mozzanatokként kell említeni néhányat. Többek között azt, hogy az új művek (s közéjük sorolandó Nikoliš emlékiratainak *Gyökér, törzs, epilógus* című változata is) közül kettő (*A balkáni kém, Apám a szocialista kulák*) is a sztálinizmussal, illetve 48-cal foglalkozik. De mindkettő a vígjáték eszközeivel teszi. Arra lehet-e ebből következtetni, hogy a téma fölöttébb, vagy még mindig vonzó, de most már a tragikus szemléletet a komikus váltja fel? Mindkét szöveg érdeme, hogy az általános témát kisémberei szinten tárgyalja, s ezzel hitelesebbé is teszi. Ezúttal is megkevlhetetlen dilemmaként állt elénk az egyes előadások művészi színvonalának kérdése. Szélsőséges értékű megjelenítéseket láttunk. A legmagasabb művészi értéket kétségtelenül Miroslav Krleža *Glembay Ltd.* című drámájának zágrábi megjelenítése (rendező: Petar Veček) jelentette. Ebben mutatkozott meg a művészi transzformáció igénye és ereje a legteljesebben. Kiváló színészi teljesítmények egész sorát hozta ez az előadás (Rade Šerbedžija — az egész fesztivál kimagaslóan legjobb színészi teljesítményét nyújtotta Leone szerepében —, Pero Kvrđić, Božidar Alić, Zlatko Vitez, Krišimir Zidarić, Dubravka Miletić), míg másutt néhány vagy csak egy feltűnő színészi teljesítményre figyelhattunk fel (Mira Zupanera, Ivka Dabetićera, Vanja Drachera, Tonko Lonžera a *Dubrovnik-i trilógiában*; Milica Sztojanovára, Aco Gyorcsevára a *Dupla fenékben*; Polde Bibičere, Ivo Banera az *Apám, a szocialista kulák* c. előadásban, valamint Danilo Stojkovićera *A balkáni kém*ben). A *Glembay Ltd.*-vel szemközti pólusra helyezhető az *Anyaszív*, a *Gyökér, törzs, epilógus* előadása. Az előbbi a vértelen színészi játék, az utóbbi az ügyetlen rendezés miatt. Részben csalódást okozott *A balkáni kém* belgrádi megjelenítése is, mindenekelőtt a kiegyensúlyozatlan együttes, de Dušan Jovanović komédiáiból tragédiát fabrikáló rendezése miatt is. A másik három előadásnak voltak figyelmet keltő elemei — bár kiegyensúlyozatlanságuk is szembetűnő —, a *Dubrovnik-i trilógiában* a díszlet (Dinka Jeričević tervezése) és több epizódalakítás hívta fel magára a figyelmet, a *Dupla fenékben* a parabolába bújtatott társadalmi aktualizálás szándéka, az *Apám, a szocialista kulák* előadásában pedig a vígjátéki tempó és a köznapiság.

Végezetül: az idci Sterija Játékok igazi eseménye, nagy művészi élménye a Petar Veček rendezte *Glembay Ltd.*